

CARİ AÇIK VE BÜTÇE AÇIĞI İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Ahmet KÂHILOĞULLARI¹İrem ERASA AKÇA²

Öz

1980'li yıllardan itibaren serbest piyasa hükümleri yürürlüğe girmiş bu doğrultuda faiz, dış ticaret, sermaye hareketlilikleri serbestleştirilerek ülkenin mevcut küresel ekonomik sisteme entegrasyonu amaçlanmıştır. Küresel ticarete entegrasyon ve ülkeler arası sermaye akımlarının serbest dolaşımı ekonomide kırılganlığı arttırmıştır. Makroekonomik istikrarın sağlanması ve ekonomik büyümenin sağlıklı gerçekleştirilmesi adına cari işlemler açığı olgusu önem kazanmıştır. Hemen hemen aynı dönemlerde Amerika Birleşik Devletleri önde gelmek üzere sanayileşmiş ve gelişme göstermekte olan tüm ülkelerde bir diğer makroekonomik sorun olarak bütçe açığı olgusu baş göstermiştir. Yüksek oranlarda seyreden bütçe açıklarının ödemeler dengesi üzerinde etkisi iktisat literatürünün temel araştırma konularına konu olmuştur. Bunlardan en bilineni cari açık ve bütçe açığı arasında bir ilişkinin varlığını öngören ikiz açıklar hipotezidir. Bir diğer bilinen hipotez Ricardocu Denklik hipotezidir ki bu hipotez aralarında etkileşim olmadığını öngörmektedir. Ülke ekonomileri açısından her iki açığın etkileşiminin varlığı ve yönünün bilinmesi uygulanacak makroekonomik politikaların başarısına katkı sağlamaktadır. Bu makalede, 2006:1-2019:4 dönemine ilişkin veriler kullanılarak Türkiye'de bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasındaki ilişkinin durumu araştırılmaktadır. Bilimsel literatürde ikiz açık hipotezi olarak da adlandırılan bu kavramın araştırılmasında yöntem olarak ARDL sınır testi yaklaşımı kullanılmıştır. Çalışmanın veri setinde yer alan cari açık bağımlı değişken olarak; bütçe açığı, yatırımlardaki değişim, reel efektif döviz kuru ve kredi açıkları değişkenleri ise bağımsız değişken olarak yer almaktadır. Sınır testi yardımıyla değişkenler arasında kısa ve uzun dönem anlamlı ilişkilerin var olup olmadığı araştırılmaktadır. Çalışmanın bulguları, uzun ve kısa dönemde bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını göstermektedir. Bu haliyle bulgular, hem uzun hem kısa dönem için geçerli olmak üzere ikiz açık hipotezinin savunucuları olan Keynesyen yaklaşımı reddederken ikiz açık hipotezini reddeden Ricardocu denklik

Anahtar Kelimeler

Cari Açık
Bütçe Açığı
İkiz Açık Hipotezi
ARDL Sınır Testi

Makale Hakkında

Araştırma Makalesi
Gönderim Tarihi: 23.09.2021
Kabul Tarihi: 01.10.2021
E-Yayın Tarihi: 01.12.2021

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Gökçeada Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon. e-posta: ahmetkahil@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5419-2429.

² Dr. Öğr. Üyesi, Hakkari Üniversitesi, Çölemerik Meslek Yüksekokulu, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık. e-posta: iremakca@hakkari.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5191-2630.

hipotezinin geçerli olduğunu göstermektedir. Çalışmanın ilgili bölümlerinde konu ile ilgili literatüre, çalışma sonucunda elde edilen diğer bulgulara ve politika önerilerine yer verilmiştir.

THE RELATIONSHIP BETWEEN CURRENT DEFICIT AND BUDGET DEFICIT: THE CASE OF TURKEY

Abstract

Since 1980, free market provisions have been implemented, thus liberalizing interest, foreign trade, capital movements and integration of the country into the current global economic system. Integration into global trade and free circulation of inter-country capital flows has increased vulnerability in the economy. In order to ensure macroeconomic stability and to ensure healthy economic growth, the current account deficit has become important. In almost the same period, the United States has been industrialized and developing in all the countries, with another macroeconomic problem, the phenomenon of budget deficit. The impact of high-percentage budget deficits on the balance of payments has been the subject of the basic research issues of economics literature. The most common of these are twin deficits that envision a relationship between current open and budget deficit. Another known hypothesis is the Ricardian Equivalence hypothesis, which predicts no interaction between them. Another known hypothesis is the Ricardian Equivalence hypothesis, which predicts no interaction between them. In terms of country economies, the presence and direction of interaction of both deficits contribute to the success of macroeconomic policies to be implemented. This article examines the status of the relationship between the budget deficit and the current account deficit in Turkey using data for the period 2006:1-2019:4. In scientific literature, the ARDL boundary test approach was used as a method to study this concept, also called twin deficit hypothesis. As the dependent variable of the current account deficit in the data set of the study; The variables of budget deficit, change in investments, real effective exchange rate and credit deficits are included as independent variables. It is investigated whether short and long-term meaningful relationships exist between variables with the help of boundary testing. The findings of the study show that there is no meaningful relationship between the budget deficit and the current account deficit over a long and short period. As such, the findings show that the Ricardian equivalence hypothesis, which rejects the twin deficit hypothesis, is valid, while rejecting the Keynesian approach, which is the defenders of the twin deficit hypothesis, valid for both the long and short term. The relevant sections of the study include literature on the subject, other findings from the study, and policy recommendations.

Keywords

Current Account
Fiscal Balance
Twin Deficit
ARDL Modelling

Article Info

Research Article
Received: 23.09.2021
Accepted: 01.10.2021
Online Published: 01.12.2021

Giriş

Bütçe, kamu tüzel kişisi tarafından gerçekleştirilmesi düşünülen hizmetler ile bu hizmetlerin yerine getirilmesi için gerekli olan tutarların birlikte yer aldığı belge niteliği

taşıyan kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Tanımda yer alan kamu tüzel kişisi halkın ortak ihtiyaçlarına cevap verme yükümlülüğü bulunan devlet olarak görülecek olursa devletin belirli bir yılda ki genelde bu süre 1 yıl olarak uygulanmakta, yeterli kamu geliri elde etmesi gerekmektedir. Kamu gelir ve giderlerinin cetveller halinde yer aldığı bütçelerden istenilen kamu giderlerini karşılamak üzere kamu geliri elde etmek olmalıdır. Bütçe denk hazırlanmak istense dahi dönem sonunda kamu gelirlerinin giderleri karşılayamadığı dönemlerde açık, giderlerden fazla gelir elde edildiği dönemlerde ise fazla vermek suretiyle (+), (-) farklılıklar oluşabilmektedir. Bütçenin açık ve fazla vermesi ekonomi üzerinde farklı etkiler doğurmaktadır. Kamu gelirlerinin giderleri karşılayamadığı hallerde bütçe ekonomide genişlik, gelirlerin giderleri aştığı hallerde ise bütçe ekonomide daralma etkisi doğurmaktadır (Evgin, 1994: 19). Bu durumda bütçe dengesinin ülkenin iç dengesini gösterdiğini söylemek mümkün olmaktadır.

Ekonominin dış dengesinin göstergesi olarak karşımıza cari işlemler hesabı çıkmaktadır. Cari işlemler hesabı ülke ekonomisinin durumu hakkında net bilgi vermektedir. Bu denge 4 kalemden oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla ülkenin ihracat ve ithalat gelirlerinden oluşan dış ticaret dengesi, hizmet gelir ve giderlerinden oluşan hizmetler dengesi, yatırımlara dair gelir ve giderlerini gösteren yatırım gelirleri dengesi ve karşılıksız olarak gerçekleştirilen dış giderler ile yine aynı şekilde elde edilen dış gelirlerden oluşan transfer gelirleri dengesi şeklindedir.

Ekonomistlerin büyük çoğunluğu bütçe açıkları ile cari işlemler açıklarının boyutunun ülkenin uzun dönem makro ekonomik istikrarının önemli bir göstergesi olduğunu kabul etmektedir. Bu doğrultuda hedeflenen her iki dengenin kontrol altında tutulması gereğidir. Kimi ülkeler bireysel yahut topluluk kuralları gereği bu açıklara yasal oranlarla sınırlamalar getirmekte, kimileri ise çeşitli politikalarla bu dengeyi sağlamayı amaç edinmektedir.

Geçmişten günümüze siyasal, sosyal ve ekonomik anlamda yaşanan gelişmeler küresel çapta sonuçlar doğurmuştur. Bu sonuçlardan en bilineni ekonomik krizlerdir. 1929 ekonomik buhranı devlet anlayışı ile birlikte ekonomi politikalarına da yön vererek bütçeye yeni bir anlam kazandırmıştır. Bu döneme kadar devletin; adalet, iç ve dış savunma ile piyasada bireylerin tek başlarına gerçekleştiremeyecekleri ölçüde büyük fayda içeren kamu işlerinin yapılması esas alınmıştır. Minimalist devlet anlayışı bütçe politikasına da yön vererek denk bütçe sistemini geçerli kılmıştır (Dileyici ve Özkıvrak, 2010: 42).

1929 Büyük Buhran, siyasetçilerin ve ekonomistlerin o tarihe kadar uygulamış oldukları klasik mali teorilerin yeniden gözden geçirilerek tüm dünya genelinde devletin ekonomiye müdahalesi konusunda uzlaşmaya varılmasında etkili olmuştur (Bulut, 2003: 86). Bu konuda çözüm önerileri oluşturan ve kabul gören iktisatçı J. M. Keynes olmuş ve klasik iktisatçıların aksine önerilerde bulunmuştur. Keynes'in önerilerinden biri, ekonomide kamu kesiminin ağırlığının artması gerektiği ve bunu gerçekleştirirken para politikasından ziyade maliye politikası araçlarına daha fazla başvurulmasının önemi şeklinde olmuştur. Ve maliye politikası araçlarından en önemlisi olan bütçeyi açık ve fazla vermek suretiyle ekonomiyi yönetmek üzere kullanmıştır. Keynesyen'e göre klasik iktisatçıların önem verdiği denk bütçe yaklaşımı zorunlu değildir. Denk bütçe yerini konjonktürel bütçeye bırakmıştır. Makro ekonomik bir değişken olarak kabul edilen bütçe, resesyon dönemlerinde açık verdirilerek ekonomiye yön vermekte ve konjonktür süresince denk olarak sürdürülebilmektedir. Bu

suretle devlet modern müdahaleci bir yön kazanmış, bütçe gibi güçlü bir mali araç ile konjonktürün ihtiyaçlarına cevap vermiştir (Yılmaz, 11).

Ekonomi politikalarını yeniden şekillendiren 2. Dünya Savaşı Keynesyen teoriye alternatif politika önerileri getirmiştir. Refah iktisadı olarak adlandırılan bu yeni ekonomik anlayış, Keynesyen politikalar sonrası kamu kesiminin piyasada fazlaca yer alması nedeniyle artan bütçe açıkları sorununu çeşitli varsayımlar üzerinden tartışılır hale getirmiştir.

2. Dünya Savaşı sonrasında yeni ekonomik düzenin bir parçası olan uluslararası ticaret ve finans piyasasını düzenlemek amacıyla ABD tarafından Bretton Woods sistemi oluşturulmuştur. Bu sistem sabit fakat ayarlanabilir bir kur rejimini benimsemiştir. Ödemeler dengesinin öneminin kavranmaya başlandığı bu dönemde dengenin açık vermesi halinde birlikten izin alınması suretiyle kurlarda değişime gidilebilmiştir (Akbay, 2011:4).1970'li yıllara gelindiğinde petrol krizlerinin dünya ekonomisini derinden sarsması bu sistemin çökmesi ile sonuçlanmış, uluslararası para ve finans sistemi önemli ölçüde zarara uğramıştır (Oğuztürk ve Alparıslan, 2011: 146). Bu dönemin devamında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde dışa açık ekonomi stratejisi popülerlik kazanmış ve hızlı gerçekleşen dışa açılma nedeniyle ödemeler dengesinde problemler baş göstermiştir. Kalkınma hedefinde olan özellikle gelişmekte olan ülkelerde iç tasarruf miktarındaki düşüklük yapılması planlanan yatırımları finanse edecek ölçüde olmadığından dış ülkelerin tasarruflarından yararlanmak istenilmiş böylelikle cari açıklar oluşmuş ve mevcut duruma hızlı artış gösteren yüksek bütçe açıkları da eklenmiştir (Küçükşucu, 2012: 1).

Büyüme hedefi için ülke ekonomisinin iç ve dış dengesinin sağlanması 1980 sonrası dönemde önem kazanmıştır. Bütçe açıkları ve cari açıkların ilişkisi iktisat literatüründe incelemelere konu olmuş ve karşılıklı etkileşimi en bilinen ikiz açıklar hipotezinin konusunu oluşturmuştur. Her iki açık arasındaki pozitif ilişkinin varlığını öngören ikiz açık hipotezi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik dengenin önemindeki rolleri gözetilerek ekonomistlerin ampirik analizlerine konu olmuştur.

İktisat literatüründe bütçe açıkları ve cari açıklar arasındaki teorik bağlantıların açıklandığı birtakım hipotezler yer almaktadır. Bu hipotezler ekonometrik analizler yardımıyla ilişkinin nedensellik boyutlarını ve varlığı ile yönü hakkında birbirinden farklı sonuçları ortaya koymaktadır (Sever ve Demir, 2007:47).

Bütçe açıkları ve cari açıklar arasındaki ilişkiyi açıklayan araştırmaları 4 farklı kategoride toplamak mümkündür. Bunlardan en bilineni Mundell-Fleming Ekonomik modeline dayanan Keynesyen teoridir. Geleneksel Keynesyen teori bütçe açıklarından cari açıklara doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığını kabul etmektedir (Uğur ve Karatay, 2009: 104). Diğer bir deyişle bütçe açıkları, cari açıkların oluşmasının nedenlerindedir. Açıkların analizi yardımıyla oluşturulan hipotezi direkt olarak Mundell-Fleming modelinden izlemek mümkündür. Bu modelin hareket noktası sermaye hareketliliğinde serbestlik varsayımdır. Öyle ki sermaye hareketlerinin serbestliği varsayımı altında esnek ve sabit döviz kuru rejimlerinde para ve maliye politikalarının analizi literatüre büyük katkı sağlamıştır (Günaydın, 2004: 146). Esnek döviz kuru ve uluslararası sermaye hareketliliğinin bulunduğu ekonomide bütçe açıklarındaki artış borçlanma gereğine neden olmakta ve bu durum yurt içi faiz oranlarını yükseltmektedir. Yurt içi faiz oranlarının yurt dışı faiz oranlarının üzerine çıkması yabancı yatırımcıyı teşvik etmekte ve sermaye akımında artış sağlanmaktadır. Bu durum ulusal paranın değer kazanması ile sonuçlanmakta ve yurt dışı malları fiyat itibarıyla

ucuz hale gelmektedir. Bu durumda ithalat artışı ve net ihracatta azalış yaşanmaktadır. Ulusal paranın değer kazanması ve ithalat artışı cari işlemler açığını beslemektedir (Bolat vd., 2011: 349). Sabit döviz kuru rejiminde artan bütçe açıkları reel gelir yada reel fiyat düzeylerine yukarı yönde baskı yaratmaktadır. Bu durum esnek döviz kuru rejiminde olduğu gibi cari açıkla sonuçlanmaktadır (Baharumshah vd., 2005: 7).

Bütçe açıkları ve cari açıklar arasındaki ilişkiyi açıklayan yaygın yaklaşımın bir diğeri klasik iktisat öncülerinden biri olan David Ricardo tarafından oluşturulan Ricardocu Eşdeğerlik Hipotezidir. Modern haliyle Barro nun 1974 yılında yapmış olduğu çalışmaya uzanan hipotez bütçe ve cari açıklar arasında herhangi bir ilişki olmadığını ifade etmektedir (Barro, 1974: 1098). Bu hipotez, bireylerin rasyonel olduklarını kabul etmekte ve artan bütçe açıklarının bugün veya ileriki zamanlarda vergi artışları ile karşılanacağını bilen bu bireylerin gelirlerini tüketimden ziyade tasarrufa yönlendireceklerini öngörmektedir (Daly ve Siddiki, 2009: 1156).

Bütçe açıklarından cari açıklara doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi içeren Keynesyen teorinin bir diğeri alternatif hipotezi Cari İşlemler Hedeflemesi Hipotezi olarak bilinmektedir. Bu hipotez iki açık arasındaki nedensellik ilişkisinin tek yönlü olması ve bunun cari açıktan bütçe açığına doğru gerçekleşmesi üzerine oluşturulmuştur. Cari açığın baş gösterdiği ekonomide ekonomik büyüme gerilemekte, iç ekonomik denge üzerinde olumsuz etki yaratmakta ve bu durum bütçe açığını doğurmaktadır. Söz konusu bu ilişki literatürde ters ikiz açıklar hipotezi şeklinde yer almaktadır (Emirkadı, 2017: 86).

İki açık arasında yapılan ampirik analizlerin bir kısmında iki yönlü nedensellik ilişkisine rastlanmıştır. Bunun anlamı ülke ekonomisinde görülen bütçe açıklarındaki artış cari açıkları etkilediği gibi cari açıklar hesabında görülen dengesizlikler bütçe açıklarını da aynı şekilde etkileyebilmektedir (Sever ve Demir, 2007:49).

Çalışmanın geri kalanında yukarıda kısaca açıklanan bütçe ve cari işlemler açıklarının arasındaki teorik yaklaşımlara bağlı olarak literatürde yerini alan ampirik analizlere atıf yapılarak kısaca yer verilmektedir. Beraberinde ekonometrik yöntemle ilişkin bilgilere yer verilip verilerle birlikte ampirik bulgulara değinilmektedir. Çalışma ampirik analizin sonuçlarını belirtip politika önerileriyle sonlanmaktadır.

1. Literatür Taraması

Çalışmanın ilk kısmında yer alan teorik yaklaşımlar baz alınarak yapılmış olan çeşitli araştırmalar ve beraberinde farklı sonuçlar iktisat literatüründe yer bulmaktadır. Her iki açık arasındaki nedensellik ilişkisinin geçerliliği araştırmalara konu olmuş ve ülkeler itibarıyla farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Tablo 1’de ekonomik yapılarının farklılık gösterdiği dış ülkeler ile Türkiye ekonomisi üzerine literatürde yerini alan ülkelere yer verilmektedir.

Tablo 1. Bütçe Açıkları ve Cari Açıklar Üzerine Yapılan Ampirik Çalışmalar

KAYNAK	ÖRNEKLEM-ÜLKE	YÖNTEM	SONUÇ
Vyshnyak (2000)	1995:1-1999:4 Ukrayna	Granger Nedensellik	BA → CA
Kuştepelı (2001)	1975-1995 Türkiye	Eşbütünleşme Testi	İlişki bulunamamıştır

Hatemi ve Shukur (2002)	1975:01-1998:04 ABD	-VAR -Bootstrap -Granger Nedensellik	BA → CA (İlk örneklem) CA → BA (2. Örneklem)
Akbostancı ve Tunç (2002)	1987:1-2001:3 Türkiye	-Johansen (1988) Eşbütünleşme Testi - ECM	BA → CA
Ay vd. (2004)	1992-2003 Türkiye	-Granger Nedensellik -Regresyon Analizi	BA → CA
Kim ve Kim (2006)	1970-2003 Kore	-Zivot ve Andrews (1992) Birim Kök Testi -Granger Nedensellik Testi (MWALD Testi)	CA → BA
Sever ve Demir (2007)	1987-2006 Türkiye	-VAR -Granger Nedensellik	BA → CA
Kim ve Roubini (2008)	1973:1-2004:1 US	VAR	BA → CA
Ümit ve Yıldırım (2008)	1987:01-2005:04 Türkiye	VAR	BA → CA (Dolaylı nedensellik)
Barışık ve Kesikoğlu (2010)	1991-2007 Güney Afrika, Çin, Endonezya, Hindistan, İsrail, Kolombiya, Macaristan, Meksika, Mısır, Peru, Tayland ve Türkiye	Panel Veri Analizi	BA↔CA
İyidoğan (2011)	1987:1-2005:4 Türkiye	STAR modeline dayalı Nedensellik Analizi	CA → BA
Kılavuz ve Dumrul (2012)	2006:1-2010:12 Türkiye	-Peseran vd. (2001) Sınır Testi -VAR -Granger Nedensellik	BA↔CA
Kör (2012)	1992-2011 (Ç)	-VAR -Granger Nedensellik -Etki Tepki Analizi	İlişki bulunamamıştır
Banday ve	1990-2013(Y) Hindistan	- Eşbütünleşme Testi	BA↔CA

Aneja(2016)		-Granger Nedensellik	
Dineri (2016)	1980-2014 Türkiye	-Eşbütünleşme -Hata Düzeltme -Etki Tepki Analizi	CA → BA
Helmy (2018)	1975-2014 Mısır	Granger Nedensellik	CA → BA
Ahmet ve Akın (2019)	1990-2014 Yemen	-Engle-Granger modeli -Granger Nedensellik - Toda and Yamamoto	CA → BA
Janko (2020)	1981-2018 Kanada	ARDL	CA ve BA arasında kısa ve uzun dönemli ilişki vardır.
Şahin (2021)	1995-2013 Türkiye	VAR analizi	İlişki bulunamamıştır.

CA: Cari Açık BA: Bütçe Açığı

Tablo 1’de yer aldığı üzere bütçe açığı ve cari açık arasındaki ilişkiye yönelik çalışmalar hem Türkiye hem de dünya ekonomisi üzerine devam etmektedir. Çalışmaların sonuçlarının birbirinden farklı olmasının ülke ekonomisinin dinamiklerine bağlı olduğu unutulmamalıdır.

2. Yöntem ve Veri Seti

Türkiye’de bütçe açığı ve cari açık ilişkisinin çeyreklik (3’er aylık) verilerle 2006Q1-2019Q4 dönemi için araştırıldığı bu çalışmada yer alan değişkenler ve değişkenlerin veri kaynakları Tablo 2’de gösterilmiştir. Tablo 2’ye göre cari açık (CA) değişkenini temsilen cari açığın GSYİH’ye oranı, bütçe açığı (BA) değişkenini temsilen bütçe açığının GSYİH’ye oranı kullanılmıştır. (INV) değişkeni brüt sermaye oluşumunu temsilen yatırım tutarındaki dönemlik değişimler olarak çalışmada yer almıştır. Çalışmada yer alan bir diğer değişken olan (KREDI) değişkeni Kredi-GSYİH açığını temsil etmekte ve finans dışı özel sektörün kullandığı kredilerin GSYİH’ye oranı ile bu oranın uzun vadeli eğilimi olarak tanımlanmaktadır. Çalışmada yer alan bir diğer değişken de (REK) reel efektif döviz kurudur. CA ve INV değişkenlerinin veri kaynağı OECD veri tabanı iken; BA, KREDI ve REK değişkenlerine ilişkin veriler TCMB veri tabanından elde edilmiştir.

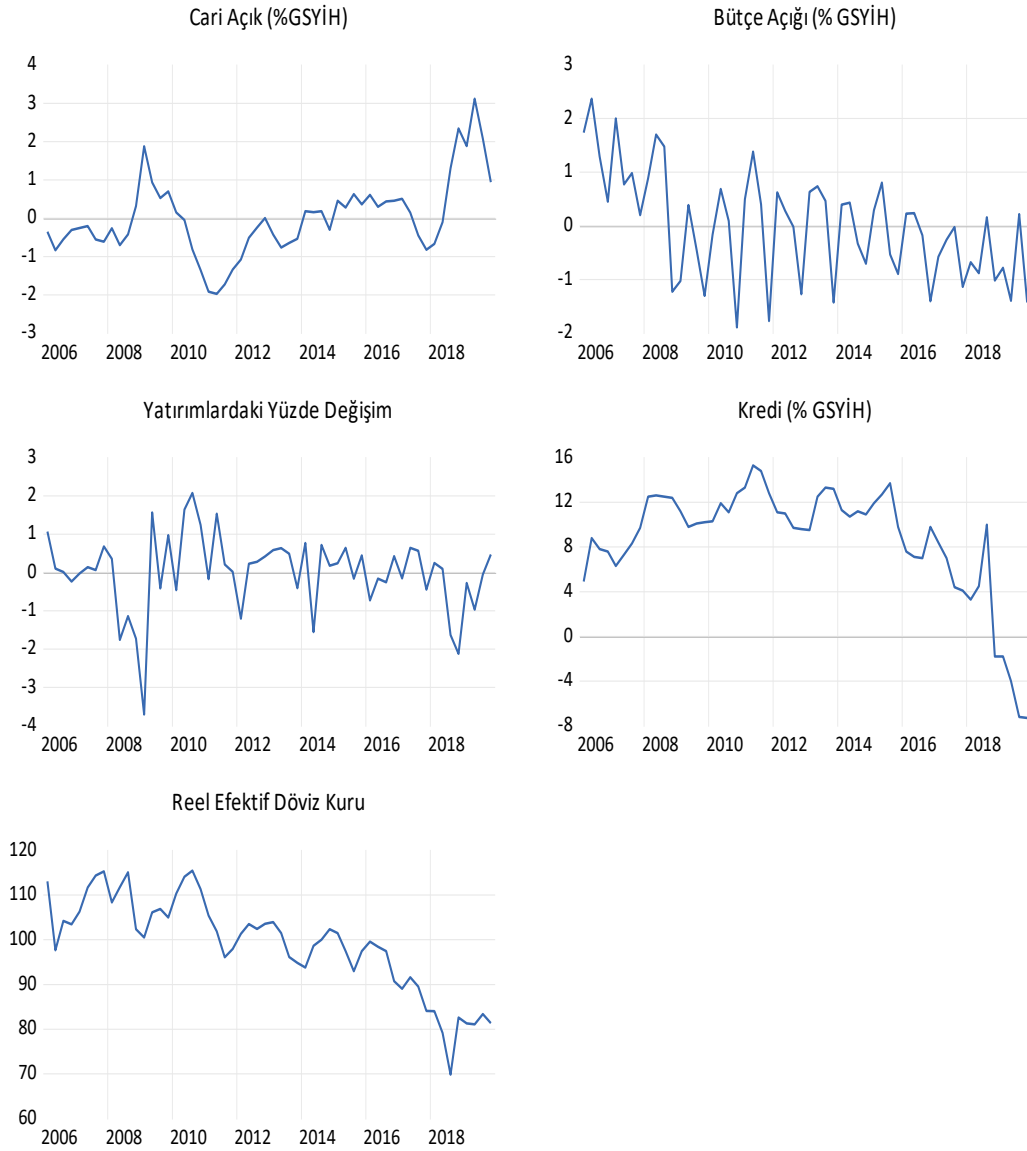
Tablo 2. Değişkenler ve Veri Kaynakları

Değişkenler	Verilerin Kaynağı
CA: Cari Açık/GSYİH	OECD
BA: Bütçe Açığı/GSYİH	TCMB
INV: Yatırımlardaki Değişim	OECD
KREDI: Kredi/GSYİH Açıkları	TCMB
REK: Reel Efektif Döviz Kuru	TCMB

Tablo 2’deki değişkenlerden CA değişkeni çalışmada bağımlı değişken olarak; BA, INV, KREDI ve REK değişkenleri ise bağımsız değişkenler olarak yer almıştır.

Çalışmada yöntem olarak ARDL sınır testi (Autoregressive Distributed Lag Bound Test) yaklaşımı kullanılmıştır. Pesaran ve Shin (2001) tarafından geliştirilen bu yöntemin serilerin aynı düzeyde durağan olmaları zorunluluğunu taşıması çalışmada bu yöntemin tercih edilmesinde önemli bir etken olmuştur. Çalışmanın değişkenleri bağlamında kurulan model aşağıda yer alan 1. eşitlikte gösterilmiştir.

$$[[CA]]_t = \beta_0 + \beta_1 BA + \beta_2 INV + \beta_3 KREDI + \beta_4 REK + \varepsilon_t \quad (1)$$



Şekil 1. Değişkenlerin Grafikleri (2006Q1-2019Q4)

1 numaralı denklemden hareketle uzun dönemli ilişkiyi ifade eden ARDL metodu sınır testi denklemi aşağıda yer alan 2 numaralı eşitlikte gösterilmiştir.

$$\Delta CA_t = \Psi + \xi_1 CA_{t-1} + \xi_2 BA_{t-1} + \xi_3 INV_{t-1} + \xi_4 KREDI_{t-1} + \xi_5 REK_{t-1} + \sum_{j=1}^p \beta_{1j} \Delta CA_{t-j} + \sum_{j=0}^q \beta_{2j} \Delta BA_{t-j} + \sum_{j=0}^q \beta_{3j} \Delta INV_{t-j} + \sum_{j=0}^q \beta_{4j} \Delta KREDI_{t-j} + \sum_{j=0}^q \beta_{5j} \Delta REK_{t-j} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Değişkenler arasındaki kısa dönemli ilişkiler ise 3 nolu eşitlikte gösterilen model ile tahmin edilmiştir.

$$\Delta CA_t = \theta_0 + \sum_{i=1}^m \theta_{1i} \Delta CA_{t-i} + \sum_{i=0}^n \theta_{2i} \Delta BA_{t-i} + \sum_{i=0}^p \theta_{3i} \Delta INV_{t-i} + \sum_{i=0}^r \theta_{4i} \Delta KREDI_{t-i} + \sum_{i=0}^s \theta_{5i} \Delta REK_{t-i} + \vartheta ECT_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3)$$

3. Bulgular

Çalışmanın uygulama kısmında yer alan her bir değişkenin ortalama değeri, maksimum ve minimum değeri ile standart sapmasına ilişkin özet istatistikler tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Özel İstatistikler

	CA	BA	INV	KREDI	REK
Ortalama	-0.042742	0.015209	0.011689	8.705357	99.08768
Maksimum	0.038580	0.074414	0.119202	15.30000	115.4200
Minimum	-0.094402	-0.032101	-0.180443	-7.300000	69.82000
Standart Sapma	0.026087	0.024963	0.051888	5.012980	10.55633

Zaman serisi analizlerinde bir döneme ait değişkenin bir önceki dönemden etkilenmemesi, başka bir ifadeyle değişkenin durağan olması gerekmektedir. Söz konusu durağanlığı sınamanın yollarından biri de birim kök sınamasıdır. Bir değişkende birim kökün varlığı çeşitli testlerle araştırılabilmektedir. Analizde birim kökün varlığı Augmented-Dickey-Fuller (ADF) testi ile araştırılmıştır.

Tablo 4. Augmented-Dickey-Fuller Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Düzye		1. Farkında		Sonuç
	t-İstatistiği	Olasılık Değeri	t-İstatistiği	Olasılık Değeri	
CA	-2.439446	0.3560	-6.185379	0.0000	I(1)
BA	-3.121585	0.1124	-4.907622	0.0000	I(1)
INV	-6.069145	0.0000	-	-	I(0)
KREDI	-1.455766	0.8327	-8.367078	0.0000	I(1)
REK	-3.284340	0.0796	-8.646692	0.0000	I(1)

ADF test sonuçları tablo 4'te yer almaktadır. Tabloda yer alan olasılık değerleri ve t-istatistiği değerleri göz önünde bulundurulduğunda INV değişkeninin birim kök içermediği yani düzeyde durağan olduğu, bununla birlikte CA, BA, KREDI ve REK değişkenlerinin birim kök içerdiği ancak 1. farkında durağan hale geldikleri görülmüştür.

Çalışmada yer alan bağımlı değişkenlerin cari açık üzerindeki uzun dönem etkileri tablo 5'te görülmektedir. Buna göre bütçe açıkları ile cari açık arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişkiye rastlanılmamıştır. Bu sonuç Kuştepe (2001) ve Kör (2012)'ün çalışmalarından çıkan sonucu destekler niteliktedir. Diğer değişkenler bağlamında %1 anlamlılık düzeyinde yatırımlardaki değişim ve reel efektif döviz kurunun cari açıkla uzun

dönemde negatif yönlü bir ilişki içinde oldukları görülmektedir. Bu sonuçlar yatırımlar yönünden Janko (2020), reel efektif döviz kuru yönünden ise Şahin (2015)'in kanıtlarıyla uyumludur. Bu bağlamda yatırımlardaki artışların ve reel efektif döviz kurundaki artışların cari açığı azaltıcı etkide olduğu sonucu çıkmaktadır.

Tablo 5. Uzun Dönem Etkileri

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği
BA	-0.219746	0.270222	-0.813206
INV	-0.840537	0.145068	-5.794070***
KREDİ	0.002811	0.001626	1.728833*
REK	-0.003254	0.000861	-3.778930***
C	0.275302	0.076095	3.617892***

Uzun dönem etkileri bağlamında bir diğer sonuç %10 anlamlılık düzeyinde kredi/GSYİH açıkları ile cari açık arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğudur.

Çalışmada değişkenler arasında kısa dönemli ilişkilerin araştırılması amacıyla kurulan hata düzeltme modeli sonuçları tablo 6'da gösterilmiştir. Tabloya göre hata düzeltme katsayı %1 anlamlılık düzeyinde -0.404742 olarak bulunmuştur. Bu sonuç kısa dönemli dalgalanmaların yaklaşık 2,5 dönemde (7,5 ay) uzun dönem dengesine yakınsayacağı anlamına gelmektedir.

Öte yandan tablo 6 kısa dönemde bütçe açıkları ile cari açık arasında anlamlı ilişkiler olmadığını buna karşın yatırımlardaki değişmelerin, kredi/GSYİH açıklarının ve reel efektif döviz kurunun kısa dönemde cari açık üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 6. Hata Düzeltme Modeli

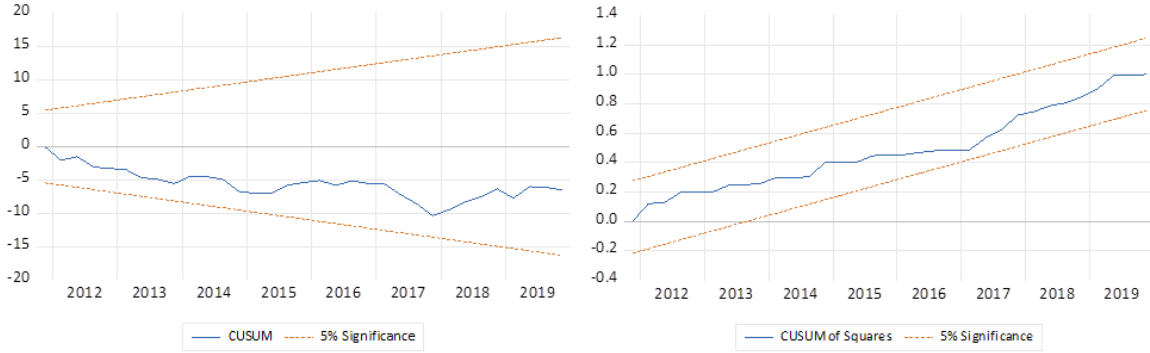
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği
$\Delta(BA)$	0.002637	0.041101	0.064152
$\Delta(INV)$	-0.097291	0.023894	-4.071811***
$\Delta(INV(-1))$	0.149600	0.048571	3.079993***
$\Delta(INV(-2))$	0.051071	0.035992	1.418929
$\Delta(INV(-3))$	-0.057211	0.025754	-2.221411**
$\Delta(KREDİ)$	0.001027	0.000670	1.532176
$\Delta(KREDİ(-1))$	0.002139	0.000629	3.400567***
$\Delta(KREDİ(-2))$	0.001147	0.000726	1.579248
$\Delta(KREDİ(-3))$	0.002290	0.000664	3.447421***
$\Delta(REK)$	-9.58E-05	0.000324	-0.296074
$\Delta(REK(-1))$	0.001254	0.000429	2.922812***
$\Delta(REK(-2))$	0.001481	0.000435	3.402981***
$\Delta(REK(-3))$	0.001151	0.000358	3.213069***
ECT	-0.404742	0.058099	-6.966450***

Tablo 7'de yer alan sınır testi analiz sonuçlarına göre 7.024285 olan F istatistik değeri gerek 50 gözlem için gerekse 55 gözlem sayısı için %1 anlamlılık düzeyinde kritik değerlerin üzerinde olduğundan modelin bütünü bağlamında değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisinin başka bir ifadeyle uzun dönemli bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır.

Tablo 7. Sınır Testi Analiz Sonuçları

F-İstatistiği	k	n	Alt Sınır I(0)	Üst Sınır I(1)	Anamlılık Düzeyi
7.024285	4	52	3.845	5.15	%1 (n=50 için)
			2.823	3.872	%5 (n=50 için)
			3.738	4.947	%1 (n=55 için)
			2.763	3.813	%5 (n=55 için)

Kurulan modele ait serilerde yapısal kırılmanın olup olmadığını anlayabilmek adına yapılan CUSUM ve CUSUM of Squares test sonuçları şekil 2’de gösterilmiş olup %5 anlamlılık düzeyinde çalışmanın kapsadığı dönemde yapısal kırılmanın olmadığı sonucu elde edilmiştir.

**Şekil 2.** CUSUM ve CUSUM of Squares Test Sonuçları

Çalışma kapsamında kurulan modelin ekonometrik açıdan uygunluğunu test edilebilmesi için tablo 8’de yer alan ekonometrik uygunluk testleri yapılmıştır. Buna göre Jarque-Bera Normallik Testi ana kütle hata teriminin normal dağılımlı olduğu, Breusch-Godfrey LM testi değişkenler arasında güçlü bir ilişkinin yani otokorelasyon sorununun olmadığı sonucunu ortaya koymaktadır. Yine tablo 8’de görüleceği üzere değişen varyansın varlığının araştırılması için yapılan Breusch-Pagan-Godfrey Testi F istatistiği değişen varyans sorununun olmadığını göstermektedir. Ramsey Reset Testi F istatistiği sonucu da model kurma hatası vardır hipotezini reddederek analizde kurulan modelle ilgili model kurma hatası olmadığını göstermektedir.

Tablo 8: Ekonometrik Uygunluk Testleri

Test Adı	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
Jarque-Bera Normallik Testi	1.944308	0.378267
Breusch-Godfrey LM Testi (F-İstatistiği)	0.109647	0.8965
Breusch-Pagan-Godfrey Testi (F-İstatistiği)	0.364392	0.9868

Ramsey Reset Testi (F-İstatistiği)	1.105376	0.3010
------------------------------------	----------	--------

Sonuç

Geçmişten günümüze bütçe açıkları ve cari açıklar başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere gelişmiş ülkelerde de hemen hemen her dönem önem arz eden bir sorun olmuştur. 1980'li yıllara denk gelen bütçe açığının beraberinde cari açığı beslemesi her iki açık arasındaki teorik bağlantıların hipotez oluşturulması suretiyle incelenmesini zorunlu kılmıştır. Öyle ki oluşturulan hipotezler yardımıyla açıklanan ampirik analizlerde yer alan ilişkinin yönü dışa açık ekonomilerde belirlenen politikalara yön verme özelliğini taşımıştır. Ülkemize ilişkin veriler yardımıyla pek çok ampirik çalışmalarda bulunulmuş ve birbirinden farklı sonuçlara ulaşılmıştır.

Bu çalışmada bütçe açıkları ve cari açık arasında ilişkinin varlığı, varsa yönü Türkiye için ARDL Sınır testi yöntemiyle araştırılmıştır. Çalışmanın bulguları 2006Q1-2019Q4 döneminde hem kısa hem de uzun dönem için bütçe açıkları ve cari açık arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını göstermektedir. Bu haliyle çalışma Ricardocu Eşdeğerlik Hipotezini desteklemektedir. Yatırımlardaki değişim, kredi/GSYİH açıkları ve reel döviz kurunun cari açığı etkilediği bulgusu çalışmadan çıkan diğer sonuçlardır. Buna göre yatırımlardaki olumlu değişim cari açıkları giderici etkide bulunurken, kredi/GSYİH açıklarındaki artışlar cari açığın daha çok büyümesine yol açmakta, reel döviz kurundaki artışlar ise cari açığı kapatıcı etkide bulunmaktadır. Reel döviz kurlarının bu etkisinin ihracat kanalıyla olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar bağlamında yatırımların teşvik edilmesi hususunda karar vericilerin gerekli politikaları gözden geçirmesi ve Türkiye'de daha etkin ve verimli bir yatırım ortamını geliştirmeye yönelik adımları atması gerektiği düşünülmektedir. Bu doğrultuda yeni teşvik sistemi oluşturulmalıdır. Stratejik ve büyük ölçekli yatırımlar ile öncelikli yatırımlar ayrı ayrı kapsamlarda değerlendirilmelidir. Ayrıca Ar-Ge ürünleri desteklenmeli, kümelenmeye ilişkin politikalar geliştirilmelidir. Devamında yatırım ortamlarının iyileştirilmesi öncelikli hedef haline getirilmelidir.

Kaynakça

- Ahmed, S. H. M. ve Akın F. (2019). Bütçe açığı ile cari işlemler açığı arasında nedensellik ilişkisi: Yemen uygulaması. *İş ve Hayat*, 5(9), ss.112-129.
- Akbay O. S. (2011). Küresel Finansal Krizin Kökenleri Üzerine Bir Değerlendirme. Namık Kemal Üniversitesi Institute of Social Science, No:06/2011.
- Akbostancı E. ve Tunç G. İ. (2002), Turkish Twin Deficits:An Error Correction Model Of Trade Balance, Middle East Technical University Economic Research Center <http://www.econ.metu.edu.tr/erc/2001series/0106.pdf>
- Ay A., Karaçor Z., Mucuk M., ve Erdoğan S. (2004). Bütçe Açığı-Cari İşlemler Açığı Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği (1992-2003). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, ss.75-82.
- Baharumshah A. Z. , Lau A. E. and Khalid M. (2005). "Testing Twin Deficits Hypothesis: Using VARs and Variance Decomposition" s.1-30. <http://econwpa.wustl.edu:80/eps/if/papers/0504/0504001.pdf>
- Banday, U. and Aneja, R. (2016). How Budget Deficit and Current Account Deficit are Interrelated in Indian Economy. *Theoretical and Applied Economics*, 23(1), pp.237-246.
- Barışık, S. ve Kesikoğlu, F. (2010). Makro ekonomik değişken olarak bütçe açığı-cari açık ilişkisi: Gelişmekte olan piyasalar örneği. *İktisat İşletme ve Finans*, 25(294), ss.109-127.
- Barro, R. (1974). Are Government Bonds Net Wealth? , *The Journal Of Political Economy*, Volume: 82(6), pp.1095-1117.
- Bolat S. , Belke M. ve ARAS O. (2011). Türkiye’de İkiz Açık Hipotezinin Geçerliliği: Sınır Testi Yaklaşımı, *Maliye Dergisi y Sayı 161 Temmuz –Aralık*.
- Bulut M. (2003). 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye’de Devletçiliğe Geçiş, *bilig, Yaz / 2003*, sayı 26
- Daly V., Siddiki U. J. (2009). "The Twin Deficits in OECD Countries: Cointegration Analysis with Regime Shifts", *Applied Economics Letters*, No. 16, 1155-1164.
- Dileyici D. ve Özkıvrak Ö. (2010). Bütçe Anlayışındaki Değişim Süreci: Denk Bütçe İlkesinin Erozyonu Ve Açık Bütçe Politikası, *Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi Cilt 2*, No 1.
- Dineri, E. (2016). Üçüz Açık Hipotezinin Geçerliliği. (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gaziantep Üniversitesi), Gaziantep
- Emirkadı Ö. (2017). Türkiye Ekonomisinde İkiz Açıklar: Kuramsal Yaklaşımlar ve Ampirik Literatür Üzerine Değerlendirmeler, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 3, ss.81-99.
- Evgin T. (1994). "90'lı Yıllarda Bütçe ve Bütçe Açığının Finansmanı", *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt:5, Sayı: 13.
- Günaydın İ. (2004). "Bütçe ve Ticaret Açıkları Arasındaki İlişki: Türkiye Uygulaması", *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt: 15, Sayı: 52-53, ss.143-159.

- Hatemi, A. J. ve Shukur G. (2002). "Multivariate-Based Causality Tests of Twin Deficits in the U.S." *Journal of Applied Statistics*, 29(6), ss.817-824
- Helmy, H. E. (2018). "The twin deficit hypothesis in Egypt", *Journal of Policy Modeling*, 40, ss.328-349
- İyidoğan P. (2011). İkiz Açıklar Hipotezi: Türkiye Deneyimi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Janko Z. (2020). On the relationship between the current account and the fiscal balance: The case of Canada. *North American Journal of Economics and Finance*, 54. <https://doi.org/10.1016/j.najef.2020.101241>
- Kılavuz E. ve Dumrul Y. (2012). "İkiz Açıklar Hipotezinin Geçerliliği: Teori ve Uygulama", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(3-4), ss.239-258.
- Kim C. and Kim D. (2006). "Does Korea Have Twin Deficits?", *Applied Economics Letters*, 13, pp.675-680
- Kim S. and Roubini N. (2008) "Twin deficit or twin divergence? Fiscal policy, current account, and real exchange rate in the U.S.", *Journal of International Economics*, 74, pp.362- 383.
- Kör E. (2012). İkiz açıklar hipotezi: Türkiye örneği (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kuştepe Y. (2001). An Empirical Investigation of The Feldstein Chain for Turkey, *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt.2, No.1
- Küçüksucu M. (2012). Türkiye’de Bütçe Dengesi Ve Cari İşlemler Dengesi Arasındaki İlişki: 1998-2011 Dönemine Ait Ampirik Bir Uygulama, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi
- Oğuztürk B. S. ve Alparslan A. M. (2011). E-Ticaret Stratejisinde Entelektüel Sermayenin Görünümü, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:13.
- Peseran M. H. , Shin Y. and Smith R. J. (2001). Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships, *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), pp.289-326.
- Sever E.ve Demir M. (2007). Türkiye’de Bütçe Açığı ile Cari Açık Arasındaki İlişkilerin VAR Analizi ile İncelenmesi, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Nisan 2007, 2(1), ss.47-63.
- Şahin D. (2021). İkiz Açık Hipotezinin Geçerliliği: Türkiye Örneği (1995-2013). *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(1), ss.49-59.
- Uğur A. A. ve Karatay P. (2009). İkiz Açıklar Hipotezi: Teorik Çerçeve ve Hipoteze Yönelik Yaklaşımlar, *Sosyo Ekonomi*, Ocak-Haziran, ss.101-122.
- Ümit Ö. A. ve Yıldırım K. (2008). "İkiz Açıklar Hipotezi: Türkiye Analizi", *İktisat İşletme ve Finans*, 23(267), ss.116-132.
- Vyshnyak O. (2000), Twin Deficit Hypothesis: The Case of Ukraine, <http://www.kse.org.ua/uploads/file/library/2000/Vyshnyak.pdf> , Erişim Tarihi: 24.03.2014

